

Ярослава Лаврентович
(Косів, Україна)

МИСТЕЦТВО КОЛОРИТУ ГУЦУЛЬСЬКИХ ВИШИВОК

Стаття характеризує локальні відмінності вишивки на сорочках із трьох осередків Гуцульщини – Космацького, Косівського та Верховинського. Дослідження є свідченням багатства гуцульського вишивального мистецтва, яке проявляється в художньо-стилістичних особливостях, а саме в кольоровій гамі.

Ключові слова: вишивка, колорит, орнамент, техніка.

Українська вишивка – це орнаментальна та колористична скарбниця, що розкриває невичерпне багатство творчої майстерності народу, вершин його мистецького хисту. Впродовж багатьох років наш народ нагромадив величезний творчий потенціал і вміння за допомогою простих засобів створювати високопрофесійні твори мистецтва. Особливу відмінну художню образність мають вишивки гуцульських сорочок, хоча неможливо віднайти який характерний зразок, що мігби дати загальне уявлення про характер вишивок цього етнографічного регіону. Кожне село гуцульського краю має свої ознаки, як у формотворенні одягу, так і в засобах декорування.

Цікаву особливість можна простежити, спостерігаючи гуцульські вишивки по умовній лінії з села Космач через Шешори, Вербовець, Яворів, Буковець до найвіддаленіших сіл Верховинського району Голови, Гринява та Пробійна. Якщо взяти зразки вишивок цих сіл і розмістити в певному порядку, то побачимо цікаву колористичну градацію від жовтогарячих космацьких зорів через спокійніші коричнево-червоні шешорські та синьо-зелені яворівські до холодно-синіх пробійнівських зразків. На мою думку, це зумовлено географічно-кліматичними умовами нашої місцевості.

В роботах-творах народні майстри відображали світ, що їх оточував, зокрема природу. Якщо проаналізувати клімат у селі Космач, то можна відзначити, що гори не надто високі, переважають листяні ліси, котрі особливо в осінню пору набувають жовтогарячих відтінків, що присутні в космацьких вишивках. Якщо заглиблюватись у віддалені райони Верховини, клімат стає суворішим, гори вищими, листяні дерева змінюються на хвойні, які на відстані набувають холодніших відтінків, що і відображається у вишивках. Застосування основних технік вишивання «хрестика» і «низинки» пов'язане із віддаленістю від торговельних шляхів та цивілізації. В тих селах, де краще розвивалися економічно-торговельні відносини, простежується поява більш новіших технік художнього вишивання таких, як «хрестик», а в місцевостях Верховинського району помітне збереження автентичної «низинки».

В деяких селах, звичайно, присутня асиміляція гуцульських вишивок, але подібне явище відбувалося не лише між сусідніми селами, але й цілими етнографічними осередками. Яскравим прикладом є село Бабин, де поряд з традиційними орнаментами набула широкого розповсюдження вишивка пацьорками. Але таке запозичення є ще й звичайнісіньким проявом моди, коли наприклад, привноситься щось нове, а радше, бажання наслідувати. На жаль, сьогодні такі явища дуже активні. Це можна спостерігати на весіллях, храмових святах, коли жінки приходять одягнуті в сорочках з однаковим орнаментом.

Як своєрідне художнє локальне явище гуцульського мистецтва, виділяється вишивка села Космач з його присілками. Серед розмаїття вишиваних речей виділяються вишивки жіночих та чоловічих сорочок. Кольорова гама містить по чотири

відтінки жовтих і оранжевих кольорів, які доповнюють зеленими, коричневими, вкрапленням голубого та темно-вишневих кольорів. Відомі прадавні назви орнаментів космацьких уставок – «кнегиньковий», «сливовий», «ружевий», «смерековий», «сосновий», «дубовий лист», «летючий», «ріжкатий», «качуровий», «перловий», «скосак», «безконечник з кнегиньковим», «безконечник без вулиць», «лумеровний», «пушкатий», «скриньчастий», «ключковий», «баранові» та інші.

Космач завжди мав свої особливі орнаменти для оздоблення вишивкою, але в 20-30-х рр. ХХ ст. космацькі майстрині для заробітку грошей самі переробляли свої візерунки на микуличинський чи закарпатський мотиви, так, щоб їх там продати. Ще й понині в Микуличині, Ворохті, Ясіню та Рахові горяни носять сорочки, які вишивали космацькі майстрині. Орнаменти космацьких сорочок характерні тим, що в них оздоблена найбільше уставка, обшивка коло шиї тонка, зібрана морщинкою. Усі космацькі орнаменти вишиті хрестиком, півхрестиком, низинним шнурком, швом позад голки. Уставки вкладені стрічковими композиціями. За технікою виконання орнаментально-композиційною будовою, силою звучання та колоритом космацькі вишивки не мають собі рівних.

Рухаючись на схід, потрапимо до села Шешори. Оскільки воно межує з Покуттям, то в певній мірі це відобразилось на оздобленні сорочок. З давніх зразків відомо, що тут побутували жіночі сорочки уставкого типу. Орнаменти переважно геометрично-ромбовидні розміщені смугами. В колористиці переважають червоні кольори з вкрапленням зеленого та оранжевого. Основним кольором є чорний. Техніки вишивання – «низинка», «шнуровані шви» та «хрестик».

Село Пістинь теж межує з Покуттям. У сорочках переважають вишивки червоно-чорних кольорів. Поширені сорочки-рукавівки, рукави в яких заповненні смугами по вертикалі чи діагоналі. Рукави в цих сорочках повністю вишивались чорними або червоними бавовняними нитками. Шестикутні мотиви «грушечки» або хрестоподібні фігури розміщувались переважно вертикальними рядками. Сорочки, в котрих уставки вишивались чорним кольором – це знак жалоби. Після Другої світової війни з'явилися сорочки з круглими рукавами, котрі викінчувались зубчиками, вив'язаними гачком. Рукави під уставками зібрані внизу морщинкою. Основною технікою оздоблення є хрестик.

Заглиблюючись далі в гори, колористична гама набуває темніших відтінків. Так, у селі Шепіт сорочки оздоблені в червоно-коричневій гамі геометричними орнаментальними мотивами. Переважаючими елементами є трикутні і ромбічні. В окремих сорочках явно виражений вплив космацьких вишиванок, на котрих присутні традиційні елементи, а також колористика поєднує в собі жовті і коричневі відтінки з вкрапленням зеленого й оранжевого. Також зустрічаються уставкові сорочки, які за технікою виконання і кольоровою гамою нагадують верховинські, але ширина уставок цих сорочок дещо менша.

Не менш виразною за характером є вишивки жіночих сорочок села Вербовець. Гідні подиву за кількістю технік оздоблення та технічним виконанням. Так, «кучерявим швом» вишивали сорочки тільки в цьому селі. Такі сорочки називались ще «писані». Найдавніші взори на них були однотонні, вишиті яскраво червоним кольором, згодом темнішим або чорним. Пізніше з'явилися двовзори в поєднанні двох і рідше трьох кольорів. Орнаменти вишиті вишнево-синім чи червоно-зеленими кольорами. Композиція рукава вкладена у три-або чотири-стрічкову композицію, кожна відокремлена технікою «ланцюжок». Ще на вербовецьких сорочках поєднували «кучерявий шов» з «крученим швом», що створювало рельєфні горбочки, котрі вкривали всю поверхню рукава. Монументальність звучання вишивки «рукавівок» обґрунтована рельєфно-виступаючими, укрупленими мотивами на білому фоні. Вони розміщувались прямими вертикальними, скісними або в шаховому порядку смугами. Обшивка і пазуха оздоблювались вузькою вишивкою, наближеною за композицією

до основного орнаменту.

Вишивані сорочки села Яворів вирізнялися своєю особливістю. Найдавніші зразки сорочок вишиті вовняними нитками з домінуючим червоним, чорним, жовтим та зеленими кольорами. Пізніше в яворівських вишивках почали переважати блакитні та зелені кольори. Пишно оздоблені рукави вкладені з мотивів ромбів, трикутників, шестикутників. Техніки виконання здебільшого, «хрестик», але трапляється «низинка» та «лиштва».

У селах Соколівка та Снідавка колористична гама змішана. Поряд з геометричним, зустрічається рослинно-геометризований та зооморфний орнаменти.

Село Бабин вражає розмаїттям кольорів і техніками виконання місцевих вишиванок. Але водночас віднайти істинно місцеві зразки важко.

У селах Розтоки та Білоберезка відчувається зміна кольорів на холодні. Присутні елементи з верховинських вишивок з вкрапленням синіх, синьо-зелених кольорів. Теплий червоний колір змінюється більш холодним крапком.

Вишивки в селі Великий Рожен теж наближаються у бік холодної гами, виконані як «хрестиком», так і «низинкою».

Якщо провести порівняння між вишивками Косівського та Верховинського району можна помітити, що в першому більш виражені розбіжності в локальних особливостях між вишитими сорочками окремих сіл за технікою виконання, орнаментикою та колористикою.

Сорочки у Верховинському районі вирізняються соковитою поліхромністю, змішаним вмістом теплих і холодних відтінків.

Отже, розглянуті сорочки Гуцульщини засвідчують про багато рис, що зумовлено схожістю природно-географічних умов, характером господарської діяльності, насамперед, у крої, способах носіння, техніках оздоблення рахунковими швами, засобами ручного художнього вишивання. Однак, спостерігаються відмінності в кольоровій гамі вишивок. Географічно-кліматичні умови нашої місцевості сприяли утвердженню цікавої колористичної градації вишивок традиційних сорочок від яскравих мажорних жовтогарячих космацьких взорів через спокійніші коричнево-червоні шешорські до синьо-зелених яворівських, а далі холодно-синіх пробійнівських зразків.

Гуцульська вишивка вважається вишуканим мистецтвом кольорової графіки. Вона зберегла і продовжує нести в собі багатовікову культуру, побут, уявлення про навколишній світ простими засобами – лінією та кольором Великий доробок гуцульської вишивки вийшов у життя Ірини Свйонтек. Нею зібрані та детально опрацьовані локальні художні відмінності гуцульських вишивок на сорочках. А також завдяки високопрофесійним особистостям, народним майстрам та діяльності Коломийського Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття та окремим приватним збіркам, де зібрані шедеври вишивального мистецтва, ми маємо можливість черпати сили, задавати тон, мати приклад для наслідування та розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Захарчук-Чугай Р. Українська народна вишивка Західних областей України. – К. : Наукова думка, 1988. – 300 с.
2. Свйонтек І. Гуцульські вишивки Карпат. Мистецтво геометричного орнаменту і колориту. Альбом 1. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2011. – 320 с. (в т.ч. 144 сторінок повноколірних) [П'ятий мистецький альбом: Навч. посіб.]. Космацькі вишивки Косівщини. – Кн. 2. – Львів: Априорі, 2015. – 264 с.: іл.; табл.; фото.
3. Свйонтек І. Гуцульські вишивки Карпат. Мистецтво геометричного орнаменту і колориту / авт.-упоряд. Ірина Свйонтек. [П'ятий мистецький альбом]. Космацькі вишивки Косівщини. – Кн. 1. – Львів: Априорі, 2014. – 232 с.: іл.; табл.; фото.
4. Свйонтек І. Гуцульські вишивки Карпат. Мистецтво геометричного орнаменту і колориту/авт.-упоряд. Ірина Свйонтек. [П'ятий

*Григорій Кисіль
(Гадяч, Україна)*

УКРАЇНСЬКА ВИШИВКА: ПОРТРЕТИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА (ПРЕЗЕНТАЦІЯ АЛЬБОМІВ ВИШИВОК)

Українська народна вишивка була і є одним з найпоширеніших видів декоративно-ужиткового мистецтва українців. Її коріння сягає в глибину тисячоліть. Вишивка – це безцінне джерело мистецьких традицій народу. Через орнаментику у вишивці наші предки передали нам своє світобачення, розуміння краси. І наш обов'язок не тільки зберегти цю спадщину, але й примножити її та передати наступним поколінням.

Основним елементом української вишивки є орнамент. Орнаментом люди прикрашали предмети домашнього вжитку, одяг, знаряддя праці, житло. У давнину орнамент був не лише прикрасою, йому приписували магічну силу. Були переконані, що вишитий одяг оберігає від недобрих, злих духів. Мотиви для орнаменту люди брали з рослинного і тваринного світу природи. На мотиви орнаменту впливали умови життя та особливості побуту, через що орнамент в українській вишивці набув національних особливостей.

Орнамент (з лат. «прикраса») – це декоративний узор, побудований на ритмічному повторенні і чередуванні елементів, який використовують як прикрасу. Малюнок (мотив) цих елементів в орнаменті також умовний, далеко не завжди природний. Український орнамент будується як на геометричних, так і природних, тобто рослинних і тваринних (зооморфних) мотивах.

Колірна гама українського орнаменту різноманітна, але традиційними вважаються червоний і чорний кольори. Зрозуміло, що в кожному регіоні є свої особливості орнаменту та його колористики, та саме два кольори – червоний і чорний – стали загальнонаціональними.

Якщо говорити про орнаментику полтавської вишивки, то в ній переважає рослинний мотив у вигляді дерева – життя або вазона. А традиційні кольори полтавської вишивки – пастельні, розбілені: світло-голубий, світло-сірий, світло-бежевий. А білим по білому – то виключна особливість полтавської вишивки.

Нараховують більше сотні технік вишивання. Та з поміж інших найулюбленішою стала хрестикова техніка, бо вона проста і для вишивання, і для перезнімання узорів. Хрест – сакральний знак. Вишиваючи узор хрестиком, вишивальниця ніби благословляє того, хто буде користуватися цією вишивкою.

У моїх альбомах «Українська вишивка» малюнки-схеми портретів, ікон, тематичних композицій та орнаментів-узорів для вишивання подано саме хрестиком. Для того, щоб спростити процес вишивання у малюнках-схемах подано щонайменшу кількість кольорів, що полегшує вишивання. Виконано їх власноруч, без використання «бездушного» комп'ютера.

Я і до сьогодні, як реліквію-оберіг, бережу сорочку, вишиту мені мамою, коли я по закінченні інституту, їхав на роботу – у нове життя, та рушник з вишитим підписом: «Рушник рідна мама дарую синочку Гриші на щастя, на долю».

Якщо сьогодні я щось умію, чогось досягнув у житті, то – від батьків. Інтерес до мистецтва я відчув з раннього дитинства. Скільки себе пам'ятаю, завжди в мені горів вогник потягу до чогось красивого у житті і природі, до малювання. І мої батьки, прості люди від землі, розуміли мене і підтримували той інтерес. Я щиро вдячний їм за це.

Щороку я буваю на Сорочинському ярмарку. Це – свято душі Полтавського